

Pospíšil, Ivo

Ukrajinský modernismus a souvislosti

Opera Slavica. 2002, vol. 12, iss. 3, pp. 45-47

ISSN 1211-7676

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/117713>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ných vztazích. A jak to bylo s literaturou Krakova? Krakov byl s katolickou Plzní rovněž ve spojení a *Frantova práva* sehrála v Polsku značnou úlohu. Je ovšem pravda, že renesanční beletrie se vyvinula nejen v chorvatském, ale také v polském (a uherském) prostředí daleko významnějším způsobem než v českém prostředí. To je odedávna známo. Český deficit zatím nebyl – bohužel – vysvětlen, což je škoda. Vždyť zejména v Polsku hrála česká literatura do začátku 16. století velkou úlohu. Bohužel nedošlo k následovnému polskému literárnímu vlivu v Čechách. Proč?

Příznačný je název 3. kapitoly: *Plzeň humanistická nebo renesanční?* (s. 41). Zarází slovo „nebo“ naznačující, že nebylo možné obojí. Skutečně? Viktora uvádí na různých místech (s. 48, 52, 53, 54 a jinde) vztahy Plzně k Polsku, zejména ke Krakovu, české a polské písemnictví však nesrovnává. Je to škoda – možná, že by se daly zjistit zajímavé shody a rozdíly mezi Plzní a Krakovem v tehdejší době (poučné je autorovo srovnání Plzně s Olomoucí).

Viktora významně přispěl k poznání českého literárního života předbělohorského období. A jeho – nevyslovené – otázky po středoevropských souvislostech oné doby stojí za zevrubnou odpověď.

Antonín Měšťan

Ukrajinský modernismus a souvislosti

Ukrajins'kyj modernizm zl stolit'oji vistani. Aktual'ni problemy sučasnoji filologii. Literaturoznavstvo. Zbirnyk naukovych prac', vypusk X, special'nyj, Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy, Rivnens'kyj Der'zavnyj Humanitarnyj Universytet, Centr miždyscyplinarnych studij, Rivne 2001.

Téma ukrajinské moderny, o níž se v sovětském období psalo jen poskovnu – pokud vůbec – prožívá dnes obrovský boom, stává se tématem módním, k němuž každý cítí povinnost se vyjadřovat (viz přehledové recenze: I. Pospíšil: *Originální pohled na modernismus* [Solomija Pavlyčko: *Dyskurs modernizmu v ukrajins'kij literaturi*, 1999], L. Štěpán: *Pohled na modernismus přes hranice proudů a vlivů* [A. Korniejenko: *Ukrajnski modernizm. Próba periodyzacii procesju historiczno-literackiego*, 1998], obě *Slavica Litteraria*, X 3, 2000, s. 85-89). Kromě západoevropské a americko-kanadské ukrajinistiky se k němu vyslovují především ukrajinisté ukrajinští, ruští a polští – stav naší literárněvědné ukrajinistiky vůbec i ve vztahu k tomuto tématu nebudu komentovat. Stejně jako postmoderna je i moderna předmětem více či méně minuciózních analýz; patří k nim i přítomný svazek, který vydala univerzita v Rovně (Rivne) a do něhož přispěli mladí i starší, zkušenější ukrajinští badatelé z různých univerzitních pracovišť a akademie věd, mj. z Kyjeva, Žitomiru (Žytomyru), Užhorodu, Oděsy a Rovna.

Sborník se dělí do pěti oddílů. První (*Teoretični zasady modernizmu*) obsahuje sedm studií. Je příznačné, že v ukrajinistickém sborníku o modernismu nechybí to, co běžně absentuje v středoevropských, západoevropských a amerických pojednáních na toto téma, totiž spojitost s folklórem. Píše o něm na počátku Hryhorij Špoň: ukazuje, že v tomto případě nejde o vytváření dvojic typu literatura – sociologie, literatura – filozo-

fie apod., naopak vše je folklórem doslova prosceno. Za vynikající pokládám studii **Halyny Jastrubecké**, která analyzuje korelaci modernismu, avantgardismu a expresionismu, i když je místy zbytečně spekulativní. **Katerina Seražim(ová)** ukazuje modernistický diskurs na textových korpusech a **Pitro Bilous** sleduje podoby koláže v ukrajinské modernistické próze, ačkoli sám pojem „koláž“ vztahující se původně – jak známo – k výtvarnému umění a dnes se módně užívající přeneseně, mohl být vyjádřen i tradičtější a konzervativnější, neboť nejde o terminus technicus, ale o metaforu, stejně jako v případě pojmů „palimpsest“ nebo „lept“, když jsou přeneseně užity o literárním díle, nikoli o psaní na pergamen nebo o výtvarné technice. Další studie se týkají mimo jiné umělecké syntézy a podtextu.

Druhý oddíl *Tvorčist' Lesi Ukrajinky i modernizm* je věnován ukrajinské kultovní autorce. **Jaroslav Polyščuk** píše o vztahu mužského a ženského prvku, **Iryna Zacharčuk** o projekci funkce akropkyfu, **Raja Tchoruk** o intertextu, **Mykola Suljatyč'kyj** o zvláštностech tzv. uměleckého myšlení, **Natalija Maljutina (Maljutinová)** o filozofii času v existenciálním prostoru, **Alla Dyba (Dybová)** celkově o fenoménu L. U., **Vira Chmel'(ová)** o morfologii její *Podzimní pohádky* a **Anatolij Ševčuk** o anglických překladech její poezie prizmatem modernistické praxe. K tomuto oddílu lze obecně poznamenat, že tu převažuje zájem o autorčinu dramaturgii, někde zazní i „sovětské“ tóny ve smyslu „uměleckého myšlení“ apod., ale jinak jsou tyto studie psány živým jazykem s problémovou dikcí.

Slabší se mi jeví následující oddíl nazvaný poněkud konvenčně *Teksty i konteksty*. **Natalija Šumilo(vá)** zkoumá národní imanentnost ukrajinské prózy konce 19. a počátku 20. století, **Lesja Omel'čuk(ová)** zase tzv. uměleckou filozofii Jevhena Malaňuka, **Oksana Kononenko** tvorbu Vasylyja Pačovského v souvislostech utváření ukrajinského symbolismu, podobně **Natalija Muširovská** píše o národních dějinách jako základně tvůrčího hledání V. Pačovského aj. Snad s výjimkou studie **Natalii Burkalec'(ové)**, která srovnává Hryhorije Kosynku a Knuta Hamsuna, jsou „kontexty“ dost úzké, spíše jen vnitřně ukrajinské.

Čtvrtý oddíl je věnován poetice a historické poetice: **Lidija Golomb(ová)** zkoumá poezii Fedora Potušňaka, **Tereza Sajašna** chronotopos cesty v impresionistické poetice M. Kocjubynského, **Bohdan Kyr'jančuk** jeho novelu *Sen* z hermeneutického pohledu, **Valentina Barčan(ová)** analyzuje poetiku sbírky Todosja Os'mačky *Skytské ohně*, **Oksana Bojarčuk** vidí neoklasicistickou prózu Viktora Domontoviče jako odrůdu modernismu a **Hanna Švec'(ová)** hledá rysy modernismu v esejistice Vasylyja Barky. Konkrétních děl a autolů se týká pátý a závěrečný oddíl (*Literaturni postati*): zkoumá se tu mimo jiné V. Vynnyčenko, O. Kobyljanská (mj. v souvislosti s feminismem) aj.

Sborník má určité osobité rysy (zdůraznění folklóru, spojitosti s literární a kulturní minulostí, tedy poetologická návaznost), ale jinak je dost poplatný přístupům, které se „nosí“, neboť i ve vědě včetně vědy literární panuje do jisté míry móda. Mám na mysli studie o intertextovosti, podtextovosti, tzv. filozofii artefaktu, hermeneutice, heterogenitě a disharmonii, feminismu apod. Nicméně za módním terminologickým balastem se často skrývá nové vidění a průhledy. Na jedné straně je dobře, že sborník je tematicky koncentrovaný (Lesja Ukrajinka a dalších několik klíčových autorů), na druhé straně řada témat zůstala stranou a tematických, látkových objevů je tu poskrovnu. Psát o moderně či modernismu na Ukrajině nelze bez evropských a světových souvislostí už pro-

to, že moderna nemá svůj původ u východních Slovanů: dříve se vše poněkud mechanicky odvozovalo z „velkých“ literatur, dnes se zase vše svinuje a uzavírá – a to je chyba. Mělo by spíše jít o konfrontaci, nikoli o vlivologii nebo izolacionismus – transcendence externí komparatistiky je tu málo. Nicméně je tu vidět výrazný metodologický pohyb a svěžest lektury, současně však také dětské nemoci tzv. diskursů; je zřejmé, že modernismu nebyl dlouho běžnou součástí ukrajinských ukrajinistických výkladů, neboť je stylizován cizími slovy a viděn spíše cizíma očima – například na rozdíl od české nebo polské situace, kde téma modernismu a avantgardy nikdy nevytizelo z kulturního povědomí a z učebnic literatury – snad s výjimkou krátkého období v 50. letech minulého století. Tato absence všeobecné a hloubkové kontinuity musí být teprve pozvolna kompenzována. Současně je patrné, jak silný je tu doposud hlad po zakazovaném nebo opomíjeném ovoci a to, že ve vědě neexistuje centrum ve smyslu politicko-administrativním – centrem je to, co je podnětné, provinční, periferní, okrajové vše, co je mechanické a neinvenční.

Jistá národní uzavřenost se projevila i v nepřítomnosti cizích ukrajinistů (snad by tu měli být alespoň Poláci, Rusové, Bělorusové, ukrajinská diaspora).

Ivo Pospišil

O K. Čápkovi a M. Bulgakovovi

Sergěj Nikolskij, známý moskevský bohemista, kdysi vstoupil do literární vědy svou knihou o Karlu Čápkovi (obhájil předtím práci o Čelakovském). Ta v českém překladu znamenala významný předěl v našem kontextu tím, že odstranila vulgárně sociologické nánosy v české marxistické kritice. Dnes i tato práce by vyžadovala jistých korektur, ale svou roli ve 40. letech sehrála. Na díle K. Čáпка pak pracovali mnozí, ale zkoumal je – i kriticky vůči vlastní první studii – dále i Nikolskij v řadě svých statí a knih, z nichž zvláště vyniká *Fantastika a satira v díle Karla Čáпка* (česky 1978). Při četných studiích a encyklopedických heslech o českých klasikách od Čalakovského a Máchy k Wolkrovi a Nezvalovi se však Nikolskij úporně a neustále vrací k dvěma autorům XX. století – k Jaroslavu Haškovi a Karlu Čápkovi. Naposledy ve stati *Josef Švejk – prototyp Haškova hrdiny*. Autor prozkoumal v archívech rodokmen skutečného Josefa Švejka a vztah Haškova Švejka k němu (viz *Slavjanskij almanach* 2000, Moskva 2001) a v knize, v níž zúročil roky svého srovnávacího studia díla K. Čáпка a M. Bulgakova a jež je objektem této recenze: *Nad stranicami antiutopij K. Čáпка a M. Bulgakova (Poetika skrytych motivov)*, Moskva 2001.

Obecně jej tu zajímá problém srůstání struktury antiutopie a filozofického podobnosti s adresnou satirou na současnost, a prokazuje je na známých i méně známých (publicistika) dílech obou autorů. Nikolskij řadí jejich antiutopie do mozaiky světových próz-varování, ale zabývá se i otázkou tvůrčího kontaktu Čáпка a Bulgakova, a to přímého i zprostředkovaného. Nejvíce se však věnuje umění podtextu, ezopovského jazyka a vůbec poetice skrytých a tajných významů. Tak např. v *Krakatitu* nachází jednak